

INVENTARI DEL CASTELL DE GALLINERA , el 3. 8. 1497.

Jaume Richart Gomà

En juliol de 1497 morí Joan de Borja, II duc de Gandía, qui també era senyor de la Vall de Gallinera; per la qual cosa i a efectes de la presa de possessió de dita vall, la duquessa viuda, -María Enríquez-, tutora i administradora del seu fill Joan, hereu universal del difunt duc, nomenà com a procuradors seus al prevere Sancho de Medina i al cavaller Jaume de Pertusa, els quals el dos d'agost prengueren possessió de la vall, - part no conservada en aquest document -, i al dia següent feren el mateix al castell de Gallinera.

Els dos procuradors tocaren a la porta de la fortalesa i cridaren a l'alcaid Francesc Serra per a que els obrira i els lliurara les claus d'aquesta, ensems amb les de les cambres. Serra prestà de seguida jurament al nou duc i demanà al notari Lluís Erau que alçara acta pública del fet.

Foren testimonis: el prevere Joan Torrá i el llaurador Joan Corts, veïns de Pego; i Miquel Tamarit, veí de Gandia. A continuació es va fer l'inventari dels bens que hi havia en el castell, la qual transcripció literal es la següent:

- 18 Ballestes de asser, ab 7 martinets, ço es: 2 de asser e 5 de fusta.
- 27 Ballestes de fusta, ab 5 martinets.
- 4 Çarabatanes de ferro.
- 2 Bombardetes de metal, guarnides.
- 4 Cavallets de ferro.
- 2 Torns de parar balesta.
- 8 Lances mantisques, ab sos ferros.
- 6 Lances de botar.
- 60 Darts, dolents.
- 8 Cuyraçes genoveses, cubertes de cuyro.

- 7 entre Celades e Cervelleres, e 1 cabacet.
- 2 Celades.
- 2 Almenares de ferro, per a fer senyal.
- 251 Pilotes de metall, pera spingardes.
- 12 Manetes de cuyro ab ses gaffes, de parar ballestes.
- 2 Martinets, trencats.
- 2 Gorguerins de malla.

**TOTES LES QUALS // COSES SOBREDITES FOREN
TROBADES DINS UNA CAIXA ROIN.**

- 16 Pavesos ab les armes de Vich, entrels quals ni havia tres trencats.
- 9 Mascles de çarabatana.
- 1 Lança ab un gancho al cap.
- 6 Caxons de passadors.

EN UNA CAMBRA QUE STÁ AL CAP DE LA SALA :

- 1 Lit de posts ab cinch posts, ab sa márfega de deu y dotze.
- 2 Matalafs blanchs, de lana, molt vells.
- 1 Travesser de lana.
- 4 Coxins de ploma, ab dos cubertes.
- 1 Parell de lençols.
- 1 Flaçada cardada, vella.
- 2 Vánoves, una groça e altra prima.
- 2 Matalafs reyls, de borra, roins, vells e squeixats.
- 1 Cortinatge de terçanell vert, vell, ab tres cortines, e lo cel e ses tovalloles. //
- 2 Cofrens verts ab letres gregues, buyts.
- 1 Lança de cambra ab ferro de tall de spasa, ab sa bayna.
- 1 Taula, de olm.

EN UN MENJADOR O SALA :

- 1 Artibanch ab tres caixons.
- 1 Taula, ab sos peus.
- 1 Banch de quatre peus.

EN UNA ALTRA CAMBRA :

- 1 Tapiera, e una márfega.
- 1 Bastiment de cortinatge.
- 1 Alambí, de colar aygua.
- 4 Flascos e un picher de stany.
- 3 Canelobres grans e un chiquet.
- 1 Bací, de lautó.
- 1 Cánter, de coure.

EN LA CAPELLA DEL DIT CASTELL :

- 1 Altar de algeps ab un retaule de tela, en lo qual staven pintades les ymatges de Sent Geroni e de la Salutació de la Verge María.
- Lo tabernacle ab un cofrenet d'or, on es reservat // lo Corpus.
- 1 Davant altar, de cortina tenada.
- 1 Ara que stá sobre l'altar, e un cobre altar de cuyro, e tres tovalles, e una tela que stá sobre la ara.
- 2 Canelobres de lautó.
- 1 Retaule en la paret, ab lo Crucifixi, e Madona, e Sent Joan, ab un davant altar al peu.
- 1 Mig cofre, ab un cálser de argent, e patena blanch.
- 1 Vestiment de tela ab tot son forniment pera dir missa..
- 1 Capça blanca e una tovallola ab llistons blanchs, e una capceta redona.
- 1 Capça en que staven los corporals del sobredit altar.
- Altres corporals que staven sobre lo altar.
- 2 Canalobres de servir.

EN UNA CAMBRA ALTA :

- 1 Lit de canyes.
- 3 Posts, dues portes e tres troços de biga.

EN LA TORRE DEL HOMENATGE :

- 1 Lit de posts, e peus, e sa márfega. //
- 1 Scala de corda.
- 2 Scales de fusta.
- 2 ó 3 Gúmenes de spart.
- 2 Gerres foradades.

EN LA CUYNA DEL DIT CASTELL :

- 24 Plats de stany.
- 2 Conques, una gran e altra chica.
- 2 Asts de ferro.
- 2 Paelles, la una gran e l'altra chica.
- 1 Olla de aram.
- 1 Caldera mijancera, ab sa ansa de ferro.
- 1 Ferros.
- 1 Graelles grans.
- 1 Astet de ferro.
- 1 Pastera e dos posts de pa.
- 1 Posteta pera pastar algeps.
- 1 Taula ab sos peus.
- 1 Pica de aygua beneyta.
- 1 Molí derrocat, ab dues moles.
- 1 Poal de aram, pera les besties.
- 1 Cabacet per poar aygua de la sisterna del dit castell.
- 1 Tabal de aram.

GLOSSARI

ALAMBÍ: Aparell de destil·lar

ALMENARA: Lluminaia.

ARAM: Bronze, o relacionat amb aquesta aleació metàl·lica; (derivat del substantiu llatí «aeramen»)

ARTIBANCH: Banc llarg amb respalller o sense ell, i amb compartiments davant el seient que fa de tapa.

AST: Rostidor.

BACÍ: Orinal. Id. sofa.

BASTIMENT: (de cortina): Suport.

BOMBARDA: Peça d'artilleria damunt d'una estructura de fusta graduable per variar l'alcanç del tir.

BORRA: Conjunt de fibres curtes de qualsevol matèria tèxtil que se separen al filar o perxar aquestes.

BOTAR: Tirar, llançar.

ÇARABATANA: Peça d'artilleria de poc calibre (2 a 7 cms.) i gran longitud d'ànima (25 a 30 calibres).

CEL: Tela sostinguda per pilars damunt del llit, cobrint-lo a manera de tenda.

CELADA: Part de l'armadura, que defenia el cap i la cara.

CERVELLERA: Casc de ferro que cobria el crani.

CONQUA: Llibrell.

CUYRAÇA: Part de l'armadura que protegia el bust.

DART: Classe de llança curta que es llançava amb la mà.

DAVANT ALTAR: Tros de tela que es posava penjant davant l'altar.

DEU Y DOTZE: Teixit del qual l'ordit constava de 10 ó 12 centenars de fils.

FLASCO: Recipient menut, de couro o metal, emprat per contenir pólvora.

FLAÇADA: Manta.

GORGUERINS: Part de l'armadura que defensa el coll.

GÚMENA: Maroma, corda molt grossa.

LENÇOL: Llançol.

MANETA: Tipus de guant usat per resguardar la mà.

MANTISQUES: (llances) Pot ser referent a cert mànec o empunyadura especial.

MÀRFEGA: Classe de matalaf reblit de palla.

MARTINET: Instrument de cremallera per alçar pesos o montar ballestes.

MASCLES: Peces de ferro fos, les quals unides formen el canó d'una bombardarda o sarbatana.

MOLES: Peça de pedra d'un molí de fer farina.

OLM: Om; arbre de fusta molt dura e indeformable.

PAELLA: Recipient redó, de ferro, amb vores altes i un mànec llarg, usat per cuinar.

PASSADORS: Sagetes de ballesta.

PAVESOS: Escuts grans i allargats que cobrien bona part del cos.

PICA: (de aygua beneyta): Pila.

POST: Taulell de fusta, en general.

REYAL: (matalaf): fig.: d'excel·lent qualitat, sumptuós.

SPINGARDA: Classe de bombardarda que tirava projectils de ferro i plom d'1 a 3 lliures. Després es va reconvertir en arma de foc manual, afegint un culató de fusta per recolzar el muscle.

SQUINÇAT: Esgarrat, desfilat.

STANY: Estany; metall de color blanc, lleuger i durader.

TABAL: Tambor.

TAPIERA: Cadascún dels taulons de fusta que formen el motle per fer tàpies.

TENADA: De color moradenc o vinós.

TERÇANELL: Teixit de seda no lluenta, més gruixuda que el tafetà, en forma de cordó gros.

TOVALLES: Tapet (en general).

TOVALLOLES: Tovalla (en general).

TRAVESSER: Coixí d'un llit.

VÁNOVA: Cobertor de llit.

COMENTARI

En primer lloc caldrà aclarir que l'antiga denominació de castell de Gallinera es correspon hui en dia amb la de castell de Benirrama, el qual s'emplaça dalt d'un tossal de 476 m. a l'entrada oriental de la Vall de Gallinera en contraposició al castell de Benissili que ho fa respecte a la part més occidental de la vall, essent conegut aquest últim també com castell d'Alcalá.

D'ençà temps immemorials la Vall de Gallinera fou la millor via d'accés des de la plana del Comtat i comarques dels voltants vers Dénia, taifa de la qual al segle XI depenia el «amal» o districte de Qusantaniya, talment com diuen diversos escriptors sarraïns clàssics, el qual al mateix temps tenia assignat el «yuz» o sector de Wadi Lasta o Vall de Guadalest, però sens dubte s'utilitzaria la Vall de Gallinera com camí més natural i fàcil per anar a la ciutat de Dénia, en detriment de la contigua vall on a l'aplegar a la costa tenien l'impediment del barranc del Mascarat, tenint només l'alternativa de creuar pel Coll de Rates, camí més llarg i penós.

S'ignora de quin «amal» dependria la Vall de Gallinera, puix la darrera notícia la dona l'escriptor valencià Aben Al-Abbar, mort a Tunis en 1260, quan diu que de la metròpoli de Dénia depenien tres «amals»: Cosentayna, Bayrén i Batrusa.

Tenint per certa la importància estratègica de la Vall de Gallinera en l'època musulmana, es evident que el mateix pot aplicar-se per a la cristiana, on el castell de Benirrama o de Gallinera, encara que d'origen sarraí, els seus restes ofereixen unes característiques més bé cristianes, la qual cosa no deu sorprendre si es té en compte els greus danys soferts quan el terratrèmol de 1396 i la consegüent reconstrucció.

Encara patiria els efectes d'un altre terratrèmol en 1644, després del qual mai més es recuperaria, quedant com a mostra del que fou, els restes dels seus murs flanquejats per 6 torres, incloent la major o de l'Homenatge, situada en part més alta del castell, deduint-se pel traçat de les muralles, camins de ronda i albàcar, que la seua extensió va ésser considerable, constituint la fortalesa més important de tota la vall, d'acord amb les dades actualment disponibles.

Segons es desprèn d'aquest inventari, a finals del segle XV, (100 anys després del primer terratrèmol), el castell de Gallinera tenia 8 dependències: la Sala, la cambra al cap de la Sala, la cambra alta, altra cambra sense especificar, la Capella, la Torre de l'Homenatge, la cuina, el menjador, i es cita també l'aljub.

Pel que fa al seu contingut, s'observa una bona dotació amb 6 peces d'artilleria: 4 sarbatanes i 2 bombardetes, encara que es descriuen 251 projectils metàl·lics d'unes espingardes no inventariades.

L'armament ofensiu manual està constituït principalment per una gran quantitat de ballestes, 45 en total, essent 27 de fusta i 18 de ferro que eren les més potents, junt amb una bona reserva de sagetes i altres complements. Apart d'açò hi ha 16 llances diverses i 60 dards.

L'armament defensiu es més escàs i es limita a 8 cuirasses, 9 cascs i 2 gorgueres; a més de 16 escuts grans que encara portaven pintades les armes dels Vic, els anteriors propietaris del castell, [3 faixes rojes en camp d'or]

Respecte als Vic, caldrà dir que son citats com a titulars de les valls de Gallinera i Ebo vers el darrer terç del segle XIV; essent l'últim d'aquestos Geroni de Vic i Vallterra, Mestre Racional del Regne de València i reputat poeta (*València, 1459; +València, 1534), el qual va vendre c.1487 les dites valls a Pere Lluís de Borja, I duc de Gandia.

Continuant amb l'inventari, es veu al castell de Gallinera ben proveït de mobiliari, si el comparem amb altres de la mateixa època. A destacar el dormitori de la Sala, segurament destinat l'alcaid, un llit amb dosser i un complet bastiment, incloent dos curiosos cofres amb lletres gregues (sic), encara que pot ser un error de l'escrivà al voler anotar «grogues»; així com que la Capella es presenta fornida de tot el necessari i comptava inclús amb dos retaules.

Com elements d'il·luminació es detallen tres canelobres grans i un més menut, junt als dos de servir missa i altres dos més de llautó; a banda de les dos lluminàries de ferro per a fer senyals segurament amb la talaia de la Penya Foradà i d'ací amb el castell d'Alcalá.

En la torre de l'Homenatge es fa menció d'una escala de corda i dos més de fusta, bé per accedir de la part de fora o per a muntar per dins al terrat, així com les dos soles gerres del castell, foradades, sense que es lliste cap altra amb les usuals reserves de grans, tant per homes com per bèsties, encara que sí es citen el molí de fer farina i la pastera i postetes del pa.

De la mateixa forma, la cuina està també molt ben equipada, essent cridaner la gran quantitat de plats d'estany, així com l'alambí per colar aigua. No faltant tampoc l'obligat tambor per cridar a les armes.

Finalment dir que totes les dependències del castell descrites en l'inventari, podrien ser ubicades mitjançant un treball de camp «in situ», seguint l'ordre que en bona lògica les va anar anotant el notari a partir del seu ingrés en la fortalesa; cosa que resta a l'abast de les persones interessades.